

Koppándi Botond Péter

Vallásszabadság – a hallásból jövő hit és cselekedet ünnepe¹

„Azért a hit hallásból van, a hallás pedig Isten ígéje által...” (Róm 10,17)

„Mi a haszna, atyámfiai, ha valaki azt mondja, hogy hite van, cselekedetei pedig nincsenek? Avagy megtarthatja-é őt a hit?” (Jak 2,14)

Kedves Testvéreim!

Megtisztelő számomra, hogy az 1568-as vallásszabadsági törvény kihirdetésének 446. évfordulóján ebben a patinás templomban szólhatok e nagymúltú budapesti gyülekezethez. Megilletődötten állok ezen a gyönyörű szószéken, mert tudom, hogy szavainkat a Kossuth Rádió hordja szét a nagyvilágba – ki hitte volna ezt a '80-as években, amikor áhítattal tapasztottuk füleinket a recsegő VEF rádióra, hogy a Déli Krónikát, a 168 órát, a sportműsorokat vagy éppen „magyar éjféلكor” a Himnuszt hallgassuk a szép magyar szót szállító éteren keresztül?

Kiváltságos, ugyanakkor felelősséggel terhelt nap ez a mai, hiszen egyrészt van bennünk egy szubjektívizmustól sem mentes, jogosnak mondott büszkeség, de egy szüntelen önvizsgálatra készítő nehéz kérdés is: mihez kezdünk a vallásszabadság nekünk drága örökségével?

Ezen a magasztos ünnepen két bibliai gondolatból próbálunk ihletet nyerni, amelyek közvetlenül és közvetetten is meghatározták a vallásszabadság létrejöt-

¹ Elhangzott a budapesti Nagy Ignác utcai templomban és a Kossuth Rádióban, 2014. január 12-én.

tét, és amelyeknek az üzenetét ma is meg kell fontolnunk. Az egyik a római levélben levő tanítás, amely szinte szó szerint megtalálható az 1568-as tordai országgyűlési határozatban – „*A hit tehát hallásból van, a hallás pedig Isten igéje által*” (Róm 10,17) –, a másik az unitáriusok által igencsak kedvelt Jakab-levélbeli tanítás, amely meggyőződésem szerint hatással volt a törvény megalkotására, és amely így hangzik: „*Ugyanúgy a hit is, ha cselekedetei nincsenek, halott önmagában.*” (Jak 2,14)

Előbb próbáljuk egy kicsit megérteni azt a történelmi időt, amelyben a vallásszabadság törvénye megszületett: A 16. században vagyunk, a nagy változások és reformok évszázadában. Luther kiszögezi 95 tételét a wittenbergi várkapura, és a kalapácsütésekbe beleremeg Európa. A reneszánsz és a humanizmus felszabadító hatása továbbra is érződik, a reformáció anyanyelven adja az emberek kezébe a Bibliát, a reformátorok a „szabad vizsgálódás elve” alapján megkérdőjelezzik az addigi tanításokat. Az Egyház intézménye recsegni-ropogni kezd, az új tanok új vallásokat hoznak létre. Az emberek protestánsokká lesznek, mert protestálnak az addigi rend ellen, a szabadságot hirdetik, mert hisznek benne, az emberi méltóságot hangsúlyozzák, mert hiszik, hogy Isten az embert autonóm személyiségnek teremtette, aki képes dönteni a jó és rossz, az igaz és a hamis között...

De – ó, fájdalom! – hamarosan a tan dogmává lesz, az új tanítás eretnekséggé, az ellenfél ellenségé, és a műveltnek mondott Európát előnti a gyűlölet: Spanyolhonban és Helvéciában minden másként gondolkodót eretnek lázadónak bélyegeznek, és a fel-fellobbanó máglyák füstje, és különösen a radikális reformátornak, Szervét Mihálynak a kivégzése gyorsan lerombolja annak illúzióját, hogy a vallási türelem eszméje gyökeret verhetne az öreg kontinensen...

Kelet-Közép Európa eme szegletén, Erdélyországban azonban feltűnik egy ember, aki magát szerényen „a megfeszített Jézus Krisztus szolgájának” nevezi, de akiről Bogáti Fazekas Miklós váltig állítja, hogy ő a „theologus incomparabilis”, a „páratlan teológus.” Arius, Erasmus és Serveto szellemi örököseként, 1566. január 20-án, Kolozsváron már azt hirdeti a „semper reformanda”, az „állandó megújulás” jegyében, hogy a keresztény vallásnak vissza kell térnie az igazi forráshoz, Isten Igéjéhez. Reformációjának alapvető hitelve Isten egysége és Jézus ember-volta, de sarkalatos tétele az emberben való hite is. Isten az embert jónak teremtette, Jézus tanítása szerint az állandó tökéletesedést tűzte ki eléje feladatul. A vallás az emberért van, és olyan erkölcsi életet követel tőle, amelyet szavakban és cselekedetekben egyaránt meg kell mutatni! Szerinte a hit az ember legszemélyesebb ügye, olyan isteni ajándék, amelyet el lehet fogadni, de el is lehet utasítani. A hitre úgy tekint, mint Istenben való bizalomra, a Vele való életközösségre.

Szerinte Isten hit által munkálkodik az emberben, így teremt velünk kapcsolatot, és nekünk válaszolni kell Neki. A római levél és Jakab levele alapján így összegez: *„Nem tagadhatjuk, hogy a hit Isten ajándéka (...) A hit olyan legyen, hogy szeretet által cselekedjék (...) Hitünket jócselekedetekkel mutassuk meg. (...) Cselekedetünkben a jó emberség és igazságosság látható legyen.”*

Ezek a gondolatok mély nyomokat hagytak a kor jeles fejedelmének, János Zsigmondnak a lelkében is. A humanista műveltségű, tehetséges fiatalember úgy gondolta, hogy országában akkor lesz béke, ha a különböző tanok hirdetői esélyt kapnak tanításaik bemutatására. Kifejezett tetszéssel fordult Dávid Ferenc felé, aki sokszor szíve szerint szólott: *„A Szentírásban sehol sem olvasták, hogy Isten ígését és a vallást tűzzel-vassal kelljen terjeszteni. Krisztus országa népe és annak áldozata önkéntes, fegyverrel és fenyegetéssel az evangélium elfogadásra nem kötelezhető, önként engedelmeskedik az. Nincs nagyobb esztelenség, sőt lehetetlenség, mint külső erővel kényszeríteni a lelkiismeretet s a lelket, aki felett hatalommal egyedül csak teremtője bír.”* Ennek hatására, a Nagyváradon tartott hitvitán maga mondja: *„A mi birodalmunkban azt akarjuk, hogy szabadság legyen, mert tudjuk, hogy a hit Isten ajándéka, és a lelkiismeret semmi erőszakkal nem vitethetik.”*

Mondani sem kell talán, hogy e két lélek – az igazságot, a jézusi tanítás eredetijét, Isten ígéjének kinyilatkoztatását szenvedélyesen kereső reformátor, és országában a felekezetek közötti békességet és vallási türelmet előmozdítani próbáló bölcs fejedelem egymásratalálása csiholta életre az 1568-as tordai országgyűlés vallási határozatát! És elfogult unitárius lelkünknek olyan jólesik ma Tordán ismét teljes pompájában látni, hogy a Millennium tiszteletére készült 12 négyzetméteres, Körösőfi Kriesch Aladár festménye milyen jól adja vissza az esemény jelentőségét: János Zsigmond, a fejedelmi trónon ülve érdeklődően figyel a szövetségesei és ellenfelei gyűrűjében levő, tekintetével az eget kémlelő, Liszt Ferencről mintázott arccal a jövőbe néző, szívre tett és jövőbe mutató kezével magasztosan álló reformátort, aki az *Eppur si muove* (és mégis mozog a föld), és az *„Itt állok, másként nem tehetek”* rendületlenségével hirdeti a vallás szabadságát...

Kedves Testvéreim, tudomásul kell vennünk, hogy a mai „hálátlan utókor” nem osztja teljes mértékben a törvény feletti örvendezésünket. Van, aki szerint a törvény nem teljes, mert csak négy felekezetet – katolikus, lutheránus, református, unitárius – nyilvánít „recepta religio”-nak, „bevett vallás”-nak – hol vannak a román ortodoxok – kérdezi? Van, aki kétségbe vonja János Zsigmond nagyságát, és tudjuk, hogy a történeti bizonyítékok ellenére ma is az ő nyakába varrja méltatlanul a csíksomlyói búcsú létrejöttét. Van, aki azzal példálózik, hogy nem volt olyan nagy dolog ez, mert már például 1555-ben ott volt az augsburgi vallás-

béke. És van, aki azt mondja, hogy ez nem is volt a lelkiismereti szabadságot biztosító törvény! Nos, nekik mondjuk, hogy drága emberek, ezt a törvényt nem a mai ember szemén át kell nézni, nem olyasmit kell számonkérni tőle, amivel ma is becsülettel küszködik Európa, hanem azt eredeti összefüggésében, a 16. század körülményei között kell nagyrabecsülni! Hiszen történelmi tény – ennek hatására Erdélyben nem volt vallásüldözés, és senkit nem küldtek máglyára eretneknek bélyegezett tanítása miatt, mert a törvény védelmet biztosított mindenkinek!

A törvényt a helyén kell kezelni! Nem emberjogi passzusokat, nem posztmodern személyiségjogokat kell benne keresni, hanem egyediségét, és a közösség védelmét biztosító jelentőségét kell méltatni!

Az 1568-as vallásszabadsági törvénynek van három olyan vonatkozása, amelyet nem győzünk eleget hangsúlyozni. Az egyik az, hogy elsősorban a gyülekezet, a közösség vallásgyakorlási jogát biztosítja azáltal, hogy kimondja, hogy „*oly prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő néki tetszik*”! A másik az, hogy a törvény lényegét képező „*ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől*” megindokolása bibliai alapokon történik! Egyértelmű, hogy a „*hit hallásból leszön*” passzus a Róm 10,17-ből ihletődött, és a „*hit Isten ajándéka*” is bibliai alapokat sejtet! Ez az, ami páratlan a mai nemében: hogy egy világi törvény bibliai alapokra hivatkozik, és nem valamely világi hatalomra, mint ahogy a legtöbb nyugati rendelkezés tette! Teológiai üzenete világos: ha a hit, amely Isten ajándéka, „*hallásból leszön*”, és ez a hallás „*Isten Igéje által vagyon*”, akkor a lelkesek – azok, akik Isten Igéjének hirdetésére vannak elhívva – nem büntethetők „*sem fogsággal*”, sem „*helyükből való priválással*”, mert a hit hirdetésének útjába semmilyen akadály nem gördíthető! Ez a hit fölötté áll a dogmáknak és a vitáknak, és nem azonos a különböző felekezetek tanításával, ez a hit Istentől van, tehát a mindenki által elfogadott Legfőbb Valóságtól, így az mindenkire nézve kötelező! (Pásztori-Kupán István)

A harmadik vonatkozása az, hogy meggyőződésem szerint Dávid Ferenc, a Jakab-levél szellemében, az élő hitet valós cselekedetre váltó munkássággal szorgalmazta a törvény megalkotását!

Kedves Testvéreim, ezzel akár el is ringatózhatnánk a „*dicső múlt*” illúziójában, ha nem tudnánk, hogy a bibliai kijelentés ma is hat, és a „*A hit tehát hallásból van, a hallás pedig Isten igéje által*”, valamint a „*hit is, ha cselekedetei nincsenek, halott önmagában*” ne készítetne állásfoglalásra. A nyilvánvaló kérdés ma így hangzik: mit kezdünk e drága örökséggel, hogyan is állunk ma a vallásszabadsággal? Dávid Ferenc halálát követő 300 év elég keserves volt egyházunk számára, hogy ma remélni tudjuk, hogy a világ végre belátta Renan francia katolikus író igazságát: „*Idő és sok tapasztalás kell addig, amíg odáig jut az ember, hogy be-*

látja: egy dogma sem érdemli meg, hogy szembeszálljanak érte, s vétsünk a szeretet ellen.”

A helyzet nem rózsás. A vallásszabadság a világban relatív fogalom: Több, mint 50 országban büntetik a keresztény Biblia birtoklását, ugyanakkor Európában nő az iszlám-ellenesség. Az Európai Unió alkotmányában nincs utalás a keresztény gyökerekre. Az egyéni lelkiismereti és véleménynyilvánítás félreértelmezése nyomán, ma a vallásos embert nyíltan lehet gyalázni. Az unitáriusok nem tagjai az Egyházak Világtanácsának, mert eltérünk a „hagyományos” kereszténység-értelmezésektől – szerintünk ugyanis keresztény az, aki Jézus követője. Sokszor álságosnak tűnik a kirakat-ökumené... De söpörhetünk saját házunk táján is: önvizsgálatot tartva, kérdezzük meg magunktól, hogyan viszonyulunk a másként gondolkozókhoz, a „hagyománytól” eltérőkhöz, a reformokat sürgetőkhöz, az egyház megújulását szorgalmazókhöz, a különböző kisebbségekhez stb.?

Unitáriusokként, akkor leszünk a leghűebbek a vallásszabadsághoz, ha ebben a farizeusi világban, jézusi lelkülettel mi leszünk a legérzékenyebbek arra, hogy csorbul-e valahol a vallás szabadsága! Akkor leszünk igazán hűek a vallásszabadság törvényéhez, ha odafigyelünk arra, hogy Isten Igéje szabadon hirdettetik-e a nagyvilágban akkor is, ha az isteni Kijelentést Buddha, Zoroaszter vagy éppen Mohamed nyelvéen hallanánk is! Akkor leszünk hűek a vallásszabadsághoz, ha egyházként mindig az elnyomottak, a kirekesztettek, a kisebbek védelmére kelnénk, arra hivatkozva, hogy mi Isten Igéjéből hallottuk, és hitünket cselekedetben megmutatva, a tordai országgyűlés vallási határozatában fogadtuk el végérvényesen az, hogy senki ne bántathassék, ne szidalmaztathassék, és fogságba se vettethessék tanítása miatt! És mindezt azért, mert tudjuk, hogy *„a hit Istennek ajándéka, ez hallásból leszön, mely hallás Istennek igéje által vagyon”*.

Odahaza Erdélyben ez a vallási türelem valahogy túlélte az évszázadokat. Az emberek keveset beszélnek róla, de gyakorlatban annál inkább alkalmazzák, nem túlbonyolítva a dolgokat, inkább ösztönösen cselekedve. Egykori gyülekezetekben, Torockószentgyörgyön, a vallásilag vegyes házasságban élők egyformán vettek részt a felekezetek istentiszteletén, és a „közteherviselésében” is igazságosan viselkedtek. Nem az volt a kérdés, hogy ki milyen vallású, hanem az, hogy ki milyen ember, milyen erős a hite, és ez a hit őt milyen cselekedetekre készíti. Nem szavakban, hanem cselekedetekben rejlett az ökuménia, és a hét-köznapokon a közösségért való tettekben nyilvánult meg a szabadon gyakorolt vallásosság, mert elvégre – mondták – Erdély, 1568 óta a vallási türelem áldott földje lett...

A hit hallásból lésszen imperatívuszának engedelmeskedve ezért ma el kell mondanunk a nagyvilágnak: A vallásszabadság örököseiként büszkék vagyunk vallásunkra, amely a szerető és gondviselő Istent tanítja, Jézus követését tartja fontosnak, hisz az ember eredendő jóságában és nagyrahitottságában úgy gondolja, hogy szabad akarattal választhatunk Isten által előttünk feltárt életlehetőségek előtt, meggyőződéssel vallja, hogy hitünket cselekedetekben kell megmutatni, és azt mondja, hogy az életben az egyetlen járható út még a másként gondolkodó, felebarátnak nevezett embertárs iránti feltétlen elfogadó szeretet.

A Világháló feltalálója, az unitáriussá lett Tim Berners-Lee mondotta rólunk: *„Az unitáriusok olyan emberek, akiket behatóan foglalkoztat minden olyan kérdés, amely a más vallásokat is foglalkoztatja, annyi különbséggel, hogy náluk alapvető kérelem, hogy hitük legyen összeegyeztethető az értelemmel. Ők kiemelkedően toleránsak, és eltökélten szabadelvűek. Minden emberi teremtmény értéke és méltósága náluk alapvető filozófia, és egészséges tisztelettel vannak azok iránt, akiknek meggyőződése az övéktől eltérő. (...) Én mindig is vitatkozó típus voltam, és azt vártam, hogy innen is kirúgnak majd, ahogy kirúgtak mindenhol. De nem, megdöbbenem azon, hogy elfogadtak! (...) Olyan közösség ez, amelyet nagyra értékelek!”*

A vallásszabadságra, de ilyen méltatásokra is akkor leszünk méltók, ha az állandó megújulás jegyében Isten időszerű üzenetét kutatva meghalljuk az Ő „Igéjét”, és az olyan cselekedeteket indít el bennünk, amelyek nyomán a vallás és annak gyakorlása szabad lesz, és a hitet, mint Isten ajándékát, mindenki befogadhatja. Így leszünk méltók a 446 évre, csak így reménykedhetünk abban, hogy az 1568-as vallásszabadság szellemi örököseiként élhessük életünket! Ámen.